

ZAKON FORME

Perspektive savremene književnosti (V)

„Usudjujem se da tvrdim da iz samih pesama nikako ne možemo shvatiti stvarni smisao i značaj Bodlerovog duha. Njihovo izražajno savršenstvo i splošnji sklad izazivaju utisak da te pesme prezentuju neko konačno, završeno stanje duha. Zaista tako mi se čini — imaju samo spoljni a ne i unutarnji formu klasične umetnosti. Možda bi se neko čak odvazio da pretpostavi kako je briga za savršenstvo forme kod nekih romantičarskih pesnika devetnaestog veka bila samo napon da se obezbedi ili prikrije unutarnji nered.“

Ove reči, što ih je u svom eseju o Bodleru napisao T. S. Eliot, kao poručene su za uvod u razmišljanje o raznovrsnoj, često nepreglednoj i nejasnoj problematičke formi u književnosti savremenog sveta. Misao, što ju je Eliot izrekao o Bodleru, svojom određenošću upozoruje nas na neki poseban odnos između sadržine i forme u poeziji pesnika od koga počinje doba moderne književnosti, na odnos koji bismo s pravom mogli označiti kao protivrečan i kojim Eliot tumači nekladom između forme i sadržine. Da li je taj neklad stvaran ili samo prividan, spoljašnji ili supstančijalan? To je pitanje na koje se može odgovoriti tek kada u celini bude razjašnjena problematika koju Eliotov misao nehotice otvara u svoj svoj dubini. Očigledno je naime, da protivrečnost koju otkriva u Bodlerovom pesničkom svetu nije usamljena pojava nego simptom koji se od romantičke pa nadalje, tj. od vremena kada je iz rascpada metafizike polako počela da raste nihilistička književnost, javlja kao opšta zakonitost književnog razvoja. S njom nam se u svoj vajot otvorenosti otkriva prava, naj dublja problematika forme u književnosti modernih vremena.

Metafizička i romantičarska estetika proglašavale su književno dalo za organizam u kome se sadržina i forma, unutarnji i spoljni, duhovni i oblikovni sastavni delovi vezuju u skladnu, jedinstvenu celinu. Oblik je spoljni otisk sadržine. Da li je takav sklad bio egzistantan i realan samo u münčnom svetu metafizike književnosti i njene estetike? Je li rodjenjem literarnog nihilizma prestao da bude zakon umetnosti, najviši kriterij vrednovanja, osnova umetničkog fajmena? Iako je tako — šta je onda forma koju sebi stvara književnost nihilizma, i kakav je njen odnos prema duhovnoj sadržini? Šta je suština zakona koji izjednačuje nastajanje, menjanje i gubljenje formi u jučerašnjem i današnjem svetu?

Bilo bi u suprotnosti s unutarnjom logikom stvari kada bismo na ova i slična pitanja pokušali da odgovorimo sa stanovišta metafizičke književnosti. Očigledno je naime, da iz pojmove koje je stvorila, itako bi definisala samu sebe, nikako nije moguće razumeti ono što se zbirava u književnom razvoju modernog, nemetafizičkog sveta. Ali isto tako, besperspektivno bi bilo kada bismo njegovu sadržinu pokušali da eksplicitamo s pozicija nihilističke estetike. Nihilizmu nije dato da shvati samog sebe, a kamoli da sazna više jedinstvo zbiranja u koje je uključen, tj. jedinstvo procesa koji je Marks nazvao „stvarno prisvajanje ljudske suštine po čoveku i za čoveka.“ Problematiku književne forme i njenog odnosa prema sadržinama je danas tumačiti samo iz perspektive koja je ne samo negacija metafizičke istine o svetu, nego istovremeno već i viša analiza i kritika nihilističkog duha.

U ovim razmišljanjima suština književnosti bila je na jednom mestu uzgred definisana kao istina o bitku i ne-bitku čoveka. Sada je došlo vreme kada je toj apstraktnoj formuli potrebitno dati istorijsko i empirijsko opredeljenje.

Drugim rečima rečeno — istinu o apstraktnoj suštini književnosti potrebno je suočiti s pojavnosću njenog empirijskog vida. A to, naravno, znači da je istine o bitku i ne-bitku književnosti potrebno interpretirati pre svega pojmom forme i sadržine. Oni su glavne kategorije koje ljudska misao otkriva kad raščlanjuje i klasificira empirijsku sliku književnih fenomena. Ali kao i svi ostali empirijski pojmovi, dobiveni analizom neposredne konkretnosti, i pojmovi forme i sadržine su, naravno, sami po sebi, u svojoj empirijskoj stvarnosti, mrtvi, prazni, naprosti i samo formalni. Takvi moraju ostati za svaku mislenost koja hoće da spoznaje književnost i same empirije, tj. za svaku pozitivističku, formalističku ili tehničku književnu nauku. Istina o konkretnom i pojedinačnom nastaje tek kada ih uključimo u pojam apstrakte opštosti. I tako će nam se pravi smisao forme, njena funkcija i značaj u svetu književnosti otkriti teško kada je shvativimo iz onoga što je apstraktne, istinske lirike, epike ili drame sputan je menjanjem statičnog, nepromenljivog, većno jednog metruma što nam govori o tome da su čovek i njegov život uključeni u stabilni, nerazrušivi okvir metafizičkog kosmosa i da je unutarnji ritam čoveka zauvek predređen višem kretanjem sveta. Kompozicija klasičnog književnog fenomena sa svojom organskom i celishodnom završenošću, smislenom rasporedjenosti i raščlanjenosti zbiravanja koje je sputano između početka i kraja, svedočanstvo je o metafizičkoj stvarnosti celovitog, završenog sveta. Čak su metafore i komparacije, koje prestavljuju glavnu karakteristiku klasičnog stila, kritičarsku istinu, metafizičku istinu. Tradicionalna metaforika nije bila spoljni ukras što treba da ulepša stvarnost (takov odredbu i komparaciju, istu istinu o bitku i ne-bitku). Forma nije zavisna ili podređena sadržinama, forma nije refleks ideje u kome se kristališe duhovna sadržina književnog fenomena, nije otkaz u unutarnjem životu književnosti, za što ju je često proglašavala metafizička i naročito romantičarska estetika. Ali nije baš samoj ni slučajno, jednako empiričnost, kako je tumači pozitivistički tehnicizam savremene književne teorije. Forma i sadržina — obe su autonomno, jednakovredno ostvarenje iste suštine, obe zavise od istine kojoj pripadaju. Njihov međusobni odnos određen je strukturom te istine, protivrečje između forme i sadržine nastaje iz njihove unutarnje protivrečnosti. Raskol između njih ostvarenje je raskola i raspada koji se javlja u unutar istine na kojoj se participiraju.

Forma književnosti empirsko je ostvarenje istine o bitku i ne-bitku, istine koju čovek ostvaruje u svojoj ljudskoj subjektivnoj, kulnoj praksi. Razumljivo je da se takva apstraktna suština formuje u svim njenim slojevima — u strukturi jezika, u metaforici, u stilu i kompoziciji, u formi stiha i literarnog žanra. Ali i u tim parcijalnim sastavnim delovima svoje strukture forma je pre svega i samo ostvarenje supstančijalnosti koja živi u književnosti i samo iz nje moguće je razumeti njenu suvartnu funkciju.

Takva dubbla određenost književnih formi otkriva se spoznaji našeg vremena pre svega iz dela klasične, tj. metafizičke književnosti. Metafizička istina o bitku i ne-bitku ne konstituiše se samo kao sadržina, kao idea i zamisao, nego istovremeno i kao forma klasične književne fenomenologije. Formalne strukture što ih je stvarala književnost prošlih vremena u svojoj pravoj suštini bile su klasifikacija i ovaplodenje istine koju je metafizika otkrivala u svetu, u kosmosu i čoveku, tj. istine koja je čoveku i njegov život uvrščavala u apstraktne konačnost i celovitost antropomorfognog sveta, i sve što je komkretno, pojedinačno i raznorodno, podređivala jedinstvenosti višeg, hirarhijskog poretku. I ta istina se u svetu metafizičke književnosti objavljuje kao lepota, kao for-

ma, kao zakon mene estetske strukture.

Metafizičke civilizacije orientira i antičke, srednjeg veka, evropske renesanse i klasicizma iz raznolikosti svojih metafizika radjale su raznovrsne, specifične sisteme književnih formi. Ali iza raznolikosti koja ih karakteriše, na dnu tih sistema ipak je moguće otkriti prisustvo iste apstraktnе suštine, istih opštih i supstančijalnih zakonitosti metafizičkog sveta. Forma klasične književnosti uvek i svugde bila je manifestacija metafizičke istine o svetu i čoveku. Princip iz koga su njene strukture nastajale bio je princip subordinacije pojedinačnog i slučajnog višem poretku, apriornoj jedinstvenosti i hijerarhiji sveta koji je sam u sebi smislen i antropomorfni. Poglедamo li ovaj ilustrativni sloj klasične forme — svuda će nam se taj princip otkriti kao pravili temelj njene lepote. Ritam sruha klasične lirike, epike ili drame sputan je menjanjem statičnog, nepromenljivog, večno jednog metruma što nam govori o tome da su čovek i njegov život uključeni u stabilni, nerazrušivi okvir metafizičkog kosmosa i da je unutarnji ritam čoveka zauvek predređen višem kretanjem sveta.

ivan tabaković

general

To mleko što general ga posle neprospavane noći piće darivala je čovečanstvu boginja filozofije dvoroga crna krava.

Niko ne zna što se u trbuhu božanstva zbiva

BELO mleko postaje od zelenila trava

suncu kopriva

i voda

od ljubavi prema telencetu

koje ovog proleća uči da riče i hoda

O da nije toga pokretstva

te ljubavi prema teleu

ne bi bilo belog mleka na belom svetu.

Šta bi tad pio general

u trenu kad će da obavi

na svim bojištima pobedu ljubavi.

MLEKO JE DAKAKO VELIKA MUDROST I VELIKA

IPRAVDA

gundaja general

a odmah zatim na sebe komandno viće

PRAVDA PRAVDA DOVRAGA STA SE TO MENE TIĆE!

Pobedio sam.

I sad je vreme iz ove svetlosti da kidam.

Još samo poslednju naredbu da izdam:

Ja general

potokom generala ratnika

generala patnika

General Ljubavnik

general generala

generalni general

Naredujem:

DA SE SVAKI SUNČEV ZRAK

UNAPREDI U POLJUBAC JAK

DA OVOG PROLEĆA PO UGLEDU NA PTICE

ZATRUDNE SVE DEVOJČICE

DA NA MESTO GDE SU SE U ISTORIJI VOJSKE TRLE

DODJU ZALJUBLJENI

DA SE LJUBE I GRLE

LJUBE I GRLE

LJUBE I GRLE

Branišlav PETROVIĆ

(nastavak na sledećoj strani)